

MAŁGORZATA KOZŁOWSKA

ORCID: 0000-0003-1766-6901

Uniwersytet Wrocławski

malgorzata.kozłowska2@uwr.edu.pl

Rozważania na temat autorytaryzmu w czasach PRL na przykładzie przepisów prawnych dotyczących pracowniczych ogrodów działkowych

Słowa kluczowe: autorytaryzm, pracownicze ogrody działkowe, Polska Rzeczpospolita Ludowa.

REFLECTIONS ON AUTHORITARIANISM IN THE TIMES OF THE POLISH PEOPLE'S
REPUBLIC: THE EXAMPLE OF LEGAL PROVISIONS REGARDING
EMPLOYEE ALLOTMENT GARDENS

Abstract

As it might seem, the seemingly trivial event, which was the creation of employee allotment gardens by the Act of March 9, 1949 on Employee Gardens, served the Polish United Workers' Party to strengthen its authoritarian rule. With the help of generally applicable law standards contained in the above-mentioned act, the communist authorities gained and strengthened public support, eliminated independent structures, and confiscated private property.

Keywords: authoritarianism, employee allotment gardens, Polish People's Republic.

1. Polska Rzeczpospolita Ludowa jako państwo autorytarne

Reżimy autorytarne opierają się na instytucjach zabezpieczających trwałość i niepodważalność autorytetu władzy, a do ich podstawowych cech zalicza się między innymi a) próbowanie silnej władzy jednostki lub małej grupy jako

piastunów interesów całego społeczeństwa, ograniczenie praw jednostek oraz przekonanie, że więzy solidaryzmu społecznego odgrywają główną rolę, toteż należy odrzucać koncepcje eksponujące konflikty społeczne¹.

Zastanawiając się nad systemową istotnością Polski Ludowej, wskazuje się, że była ona państwem autorytarnym². Polskę Ludową charakteryzowały omnipotencja państwa, skrajne zetatyżowanie wszystkich dziedzin życia, ograniczenie praw własności, zdecydowana przewaga własności państwowej nad jej innymi formami, a w gospodarce — centralne planowanie i system nakazowo-rozdzielczy³. Istota systemu autorytarnego w okresie PRL opierała się na tworzeniu silnej władzy wykonawczej, wspieranej przez rządzącą partię komunistyczną, oraz konieczności bezwzględного podporządkowania się obywateli decyzjom organów państwowych.

Czynnikiem stabilizującym sprawowanie autorytarnych rządów w Polsce Ludowej było pozyskanie, siłą i demagogią, poparcie społeczne. Rozmiar społecznego zaplecza władzy był każdorazowo wskaźnikiem stopnia jej legitymizacji⁴, która tę zależność dobrze rozumiała. O ile w ustrojach demokratycznych legitymizacja władzy wynika z wolnych i równościowych wyborów obywateli wybierających rządzących — władzę, o tyle w systemie autorytarnym władza zmuszona jest poszukiwać źródła swojej legitymacji poza demokratycznym procesem wyborczym. Posłuszeństwo obywateli wobec władzy politycznej w dobie Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej miało „wynikać z różnorodnych przesłanek,

¹ R. Tokarczyk, *Demokracja a dyktatura, autorytaryzm, totalitaryzm. Komparatystyka relacji czterech pojęć*, „Studia nad Faszyzmem i Zbrodniami Hitlerowskimi” 30, 2008, s. 23.

² „Względnie popularny wśród polskich specjalistów jest pogląd, że — wyjąwszy okres stalinizmu — Polska Ludowa była co najwyżej krajem autorytarnym, i to właściwie w »miękkiej« wersji autorytaryzmu. Przyjmowaniu takiej interpretacji sprzyjają — obecne m.in. w obiegu politologicznym — konstrukty myślowe pokrewne odnotowanemu już głośnemu stanowisku Juana J. Linza i Alfreda Stepana. Na przykład jedna z systematyk powołuje do życia autorytaryzm socjalistyczny, mający cechować Europę Środkowo-Wschodnią od połowy lat 50. XX wieku, w jego ramach wydzielając jeszcze kolejne podsystemy (jak quasi-konsultacyjno-autorytarny w Czechosłowacji przed 1968 rokiem, konsultacyjno-autorytarny, m.in. w Niemieckiej Republice Demokratycznej, czy pluralistyczno-autorytarny — z Polską w latach 80. XX wieku). Z kolei historycy postrzegają PRL po 1956 roku raczej jako system autorytarny, ale bez tego socjalistycznego kwalifikatora (np. Marcin Kula czy Dariusz Stola), lub akcentują »twardą« jego wersję — Polska Ludowa jako byt »autorytarny z wyraźnymi tendencjami totalitarnymi« (Jerzy Eisler, podobnie m.in. Antoni Dudek)”, zob. J. Kofman, *Totalitaryzm a PRL*, „Civitas. Studia z Filozofii Polityki” 14, 2012, s. 47.

³ *Ibidem*, s. 50.

⁴ Legitymizacja władzy, według definicji autorstwa R. Tokarczyka, to wyraźne albo domniemywane, albo milczące uzasadnienie upoważnienia do sprawowania władzy, mające przede wszystkim charakter sakralny, moralistyczny, legalistyczny lub będące ich połączeniem. Władza legitymizowana oczekuje dobrowolnej akceptacji i podporządkowania się jej przez podwładnych w zakresie nabycia, sprawowania i celów władzy. Oczywiście podwładni świadomi legitymizacji władzy chętniej objawiają wobec niej posłuszeństwo, w przeciwieństwie do władzy pozbawionej jakiegokolwiek legitymizacji, na przykład władzy tyraństwa opartej na przymusie (zob. R. Tokarczyk, *op. cit.*, s. 12).

takich jak przymus i przemoc, oczekiwanie nagród materialnych czy wreszcie bezrefleksyjny nawyk i apatia”⁵.

Dążąc do dobrowolnej akceptacji i podporządkowania się obywateli, władza ludowa, między innymi używając norm prawa powszechnie obowiązującego, dążyła do ugruntowania otrzymanego przez systemowy elektorat poparcia, jednocześnie umacniając uprzywilejowany status mas pracujących miast i wsi, w tym ich dobrobyt. Ponadto, tworząc system zachęt, których beneficjentami mogli być wyłącznie obywatele popierający władzę komunistyczną, starano się pozyskać przychyłność ludności, która dotychczas była w opozycji wobec autorytarnych rządów.

2. Charakter i rola pracowniczych ogrodów działkowych w dobie PRL

Ogród działkowy w początkach socjalizmu był postrzegany przez społeczeństwo polskie jako dobro luksusowe. Jego posiadanie w czasach Polski Ludowej było nieodłącznym elementem związanym z relaksem, wypoczynkiem i czasem wolnym. Działki dawały posmak wiejskiego życia, ale też umożliwiały kultywowanie małomiasteczkowych i wielkomiejskich zwyczajów, na przykład wspólne spędzanie wolnego czasu. Były wytchnieniem od blokowisk z wielkiej płyty i zaniedbanych, zawilgoconych kamienic⁶. Pełniły także funkcję aprowizacyjną. Warzywa czy owoce wyhodowane przez działkowców, a także zwierzęta hodowlane, jak kury czy króliki, często trafiały na rynek, będąc uzupełnieniem raczej skromnej oferty handlu uspołecznionego. Popularne było także organizowanie na działkach wczasów dla seniorów i młodzieży szkolnej, którym niskie dochody lub stan zdrowia nie pozwalały na wakacyjne wojaże⁷. W ciągu dnia wczasowicze mogli odwiedzić działki, wziąć udział w różnych konkursach, spacerach, wieczorkach tanecznych, poznać tajniki uprawy, samodzielnie doglądać roślin i zbierać owoce. Pracownicze ogrody działkowe były również katalizatorem życia towarzyskiego ludu pracującego miasta. To tam spotykano się w celu spędzenia wolnego czasu ze znajomymi i biesiadowania. Podczas tych spotkań obowiązywał specjalny *savoir-vivre*. Dopuszczalne było podawania przekąsek na zastawie z plastiku, pod warunkiem że wszystko było dobrane kolorystycznie. Zalecano serwowanie gościom drożdżówki i kompotu z truskawek. O randze i znaczeniu ogrodów działkowych świadczy fakt, że traktowano je jako przedłużenie domu właściciela⁸.

⁵ J. Kiliński, *O problemach z kategorią legitymacji władzy politycznej: w stronę negatywnego pojęcia legitymacji*, „Studia Socjologiczne” 2005, nr 1 (176), s. 52.

⁶ Bufet PRL, *Czas wolny w PRL*, cz. 3. *Czym dawniej było mięso, dziś są warzywa*, <https://bufetprl.com/tag/pracownicze-ogrody-dzialkowe/> (dostęp: 2.04.2020).

⁷ K. Garczarczyk, *Ogrody działkowe w PRL. Wczasy dla seniorów i odciążenie handlu*, „Gwarek” 15.04.2020, https://gwarek.com.pl/pl/545_historia/26225_ogrody-dzialkowe-w-prl-wczasy-dla-seniorow-i-odciazenie-handlu.html (dostęp: 2.04.2021).

⁸ W. Przyłipiak, *Czas wolny w PRL*, Warszawa 2020, s. 171–175.

Nie powinno zatem dziwić, że ogrody działkowe, a raczej regulacje prawne je ustanawiające, stały się kartą przetargową w rękach autorytarnej władzy, za pomocą której Polska Zjednoczona Partia Robotnicza umacniała swoją pozycję i ugruntowywała rządy reżimu komunistycznego.

3. Rozwiązania normatywne zawarte w ustawie o pracowniczych ogrodach działkowych jako przejaw autorytaryzmu w prawie PRL

Konstytucja Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej uchwalona przez Sejm Ustawodawczy w dniu 22 lipca 1952 roku⁹ w art. 1 i 2 stanowiła, że władza w państwie należy do ludu pracującego miast i wsi, który sprawuje władzę państwową przez swych przedstawicieli, wybieranych do Sejmu Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej i do rad narodowych w wyborach powszechnych, równych, bezpośrednich, w głosowaniu tajnym. W sensie normatywnym znaczyło to, że suwerenem jest lud pracujący, będący w dodatku strukturą wewnątrznie zorganizowaną w wyniku sojuszu klasy robotniczej z chłopstwem pracującym i zhierarchizowaną, gdyż w ramach tego sojuszu kierowniczą rolę odgrywała klasa robotnicza¹⁰. Co istotne, prawa Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej miały być wyrazem interesów i woli ludu pracującego (art. 4 ust. 1 Konstytucji PRL). To właśnie klasa społeczna ludzi pracy¹¹, postrzegana jako budowniczość PRL, tworzyła zbiorowość, której postawa miała legitymizować autorytarne rządy komunistyczne.

Zanim jednak doszło do uchwalenia Konstytucji PRL, w której lud pracujący miast i wsi podniesiono do rangi suwerena, władza autorytarna sprawowana przez Polską Zjednoczoną Partię Robotniczą zaczęła poszukiwać rozwiązań służących pozyskaniu niezbędnego poparcia społecznego. W tym celu w dniu 9 marca 1949 roku została uchwalona ustawa o pracowniczych ogrodach działkowych¹².

Zgodnie z definicją zawartą w ustawie pracowniczym ogrodem działkowym był obszar ziemi uprawnej, podzielony na działki, ogrodzony, wyposażony w urządzenia niezbędne do uprawy działek oraz urządzenia społeczne i sanitarne

⁹ Dz.U. z 1952 r. Nr 33, poz. 232 (dalej: Konstytucja PRL).

¹⁰ L. Mażewski, *Polska Zjednoczona Partia Robotnicza a lud pracujący miast*, „Przegląd Prawa Konstytucyjnego” 2020, nr 1, s. 241.

¹¹ W ustrojach demokratycznych przyjmuje się, że władza zwierzchnia w państwie pochodzi od narodu. Konstytucja PRL w roli suwerena stawiała jednak lud pracujący miast i wsi. Jak zauważa W. Zamkowski, lud pracujący i naród polski nie będą się pokrywały pod względem zasięgu osobowego. W świetle uregulowań Konstytucji PRL lud pracujący to wspólnota ludzi żyjących z pracy społecznie użytecznej i niewyzyskujących innych, zorganizowanych w państwo, zob. W. Zamkowski, *Pojęcie ludu pracującego w Konstytucji PRL*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 27, 1965, z. 2, s. 38–41.

¹² Dz.U. z 1949 r. Nr 18, poz. 117 (dalej: ustawa). Ustawa o pracowniczych ogrodach działkowych weszła w życie z dniem 4 kwietnia 1949 r., a została uchylona w dniu 12 maja 1981 r.

(art. 1 ust. 1 ustawy). Obowiązek ich zakładania ciążył na gminach i zakładach pracy zatrudniających więcej niż 200 osób (art. 5 ust. 1 i 2 ustawy) na każdym osiedlu, w którym co najmniej 20% ludności mieszkało w domach zbiorowych, pozbawionych ogrodów (art. 4 ustawy). Pracowniczy ogród działkowy powinien obejmować co najmniej 40 działek¹³ i być wyposażony w ogrodzenie, wodę i odpowiednie urządzenia techniczne, sanitarne i społeczne, które powinny być utrzymywane w stanie zdatnym do użytku (art. 5 ust. 3 ustawy). Co więcej, pracownicze ogrody działkowe powinny być tak położone, aby odległość ich od siedzib pracowników, dla których są przeznaczone, nie powodowała zbyt dużej straty czasu dla użytkowników (art. 9 ustawy).

Celem utworzenia ogrodu działkowego było stworzenie ludziom pracy i ich rodzinom możliwości wykorzystania wolnego czasu z pożytkiem dla zdrowia oraz polepszenie ich sytuacji gospodarczej w wyniku uzyskania ziemiopłodów na potrzeby własnego gospodarstwa domowego (art. 1 ust. 2 ustawy)¹⁴. Ustawodawca, na zasadzie enumeratywnego wyliczenia, określił krąg podmiotów, którym przysługiwało prawo użytkowania ogrodu działkowego. Byli to pracownicy zatrudnieni na podstawie umowy o pracę lub stosunku służbowego, osoby pobierające z tytułu takiego stosunku bądź innego szczególnego tytułu zaopatrzenie z ubezpieczenia społecznego, z funduszy Skarbu Państwa bądź z innych funduszy publicznych oraz osoby korzystające ze świadczeń społecznych (art. 1 ust. 3 ustawy). Wynika z tego jasno, że chociaż pracowniczy ogród działkowy, z założenia ustawodawcy, był urządzeniem użyteczności publicznej, to tak naprawdę nie służył całemu społeczeństwu, lecz jedynie części populacji mającej określony status¹⁵. Status ludu pracującego był tym elementem, który uprawniał osoby zainteresowane do objęcia w użytkowanie ogrodu działkowego. Tworzony z kolei w ten sposób system zachęt skierowany do wybranej grupy społecznej miał na celu uzyskanie, podtrzymanie i pozyskanie poparcia społecznego autorytarnej władzy — a co za tym idzie legitymizację jej działań¹⁶.

¹³ Zgodnie z art. 8 ustawy każda z działek powinna mieć obszar od 100 do 500 m².

¹⁴ Konstytucja PRL została uchwalona trzy lata po uchwaleniu ustawy. Chroniła wartości ogólnospołeczne i prawa obywateli — ludu pracującego, w tym zapewniała prawo do wypoczynku (art. 69 ust. 1 i 3), co realizowano — jak wynika z art. 1 ust. 2 ustawy z 1949 r. — między innymi przez zakładanie pracowniczych ogrodów działkowych.

¹⁵ Jednostka pozostająca poza systemem sfery budżetowej (rolnicy, rzemieślnicy) lub nieokazująca wystarczającej lojalności wobec władz ryzykowała, że jej standard życia będzie gorszy, właśnie ze względu na niedostępność do dóbr rozdzielanych według kryterium zatrudnienia, zob. J. Czapiński, *Świat do wzięcia. Własność w PRL*, „Tygodnik Powszechny” 12.06.2011, s. 31.

¹⁶ Wskazać należy, że już pod koniec lat sześćdziesiątych XX w. znaczna część społeczeństwa polskiego doby PRL mogła legitymować się statusem robotniczym, tak zwanego ludu pracującego. Socjalistyczna industrializacja uruchomiła procesy, które w ciągu dwudziestu lat (1945–1969) doprowadziły do podstawowej uniformizacji struktury społecznej. Przejawem owej uniformizacji było poważne ograniczenie rozpiętości w wartościach podstawowych wskaźników położenia społecznego. Spłaszczenie rozwarstwienia społecznego było następstwem między innymi takich procesów, jak zanik burżuazji i ziemiaństwa, ograniczenie liczebności bezrolnych mieszkańców wsi, zmiany

Zarząd pracowniczymi ogrodami działkowymi, o czym stanowił art. 2 ustawy, powierzono, na zasadach wyłączności, Zrzeszeniu Pracowniczych Związków Zawodowych, którego działalnością kierowała — jako jego organ wykonawczy — Komisja Centralna Związków Zawodowych. Zrzeszenie to było scentralizowaną i zależną od władz komunistycznych strukturą¹⁷, odgórnie narzuconą społeczeństwu przez partię rządzącą. Powierzenie zarządu pracowniczymi ogrodami działkowymi niezależnym od komunistycznej władzy organizacjom społecznym nie wchodziło w ogóle w rachubę. Autorytarny skład sił politycznych i kierunek zmian ustrojowych wyznaczonych po 1945 roku wymagał podporządkowania wszystkich dziedzin życia społecznego dążeniom Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej, w tym spraw z pozoru nieistotnych systemowo jak zarząd pracowniczymi ogrodami działkowymi. Komisja Centralna Związków Zawodowych sprzyjała poglądom i koncepcjom politycznym rządzącej partii komunistycznej i podporządkowywała im cały ruch zawodowy. Do zakresu działania Zrzeszenia Pracowniczych Związków Zawodowych (Komisji Centralnej Związków Zawodowych) należało w szczególności współdziałanie w planowaniu i czuwanie nad akcją zakładania pracowniczych ogrodów działkowych i ich prawidłowym utrzymaniu oraz ustalanie warunków użytkowania działek oraz zasad ich przydziału.

składu społecznego pracowników umysłowych oraz klasy robotniczej czy wdrażanie polityki egalitaryzacyjnej (zob. K. Janicka, K.M. Słomczyński, *Struktura społeczna w Polsce. Klasowy wymiar nierówności*, „Przegląd Socjologiczny” 63, 2014, nr 2, s. 59). W kontekście czynionych rozważań na temat tworzenia zachęt materialnych dla przedstawicieli ludu pracującego w celu uzyskania poparcia dla autorytarnej władzy zauważyć należy, że w 1949 r., a zatem kiedy weszła w życie ustawa o pracowniczych ogrodach działkowych, społeczeństwo polskie nie było jeszcze zuniformizowane. Po drugiej wojnie światowej w strukturze społecznej Polski wyodrębniano trzy klasy społeczne: inteligencję (której liczba drastycznie zmalała na skutek działań wojennych), robotników przemysłowych i chłopstwo. W początkach komunizmu, to jest w 1945 r., klasa robotnicza, najkorzystniej usytuowana w wymiarze nagród materialnych, na której poparcie władze komunistyczne chciałyby działać, dopiero się formowała. Komunistyczny projekt modernizacyjny narzucony po drugiej wojnie światowej oparty był przede wszystkim na ideologiczno-politycznych założeniach. Główną rolę przypisywano klasie robotniczej, której w powojennej Polsce właściwie nie było. Należało więc ją stworzyć, czemu służył ekstensywny model rozwoju gospodarki, którego cele społeczno-ekonomiczne wyznaczała partia komunistyczna (zob. K. Łukasiewicz, *Zmiany w strukturze społecznej Polski*, „Młoda Humanistyka” 5, 2015, nr 2, s. 2–3). Stąd wyróżnianie, w odniesieniu do 1949 r., klasy robotniczej — ludzi pracy — jako jednej z kilku klas społecznych ówczesnej Polski jest uzasadnione i konieczne.

¹⁷ Statut Zrzeszenia Związków Zawodowych w Polsce wyraźnie wskazywał na powiązanie tych wyłącznie z deklaracji niezależnych struktur z autorytarną władzą Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej. Związki zawodowe, jak wpisano w preambule dokumentu, współpracują z organami państwa ludowego i mają za zadanie mobilizować masy robotnicze do walki o dalsze umocnienie władzy ludowej, wychowują masy pracujące w duchu patriotyzmu i internacjonalizmu oraz wierności i oddania sprawie socjalizmu, jako jedynej drogi zapewnienia masom pracującym pełnego dobrobytu i prawdziwej wolności (zob. Centralna Rada Związków Zawodowych, Statut Zrzeszenia Związków Zawodowych w Polsce, Warszawa 1949, s. 2–3).

Uchwalając ustawę, władze komunistyczne wprowadziły monopol Zrzeszenia Pracowniczych Związków Zawodowych (Komisji Centralnej Związków Zawodowych) na sprawowanie zarządu pracowniczymi ogrodami działkowymi. Zgodnie z art. 12 ustawy ogrody działkowe istniejące w dniu jej wejścia w życie przeszły z mocy prawa w zarząd i bezpłatne użytkowanie Zrzeszenia Pracowniczych Związków Zawodowych. Jednocześnie stowarzyszenia prowadzące dotychczas ogrody działkowe zostały rozwiązane¹⁸. W Polsce Ludowej rządzonej przez autorytarną Polską Zjednoczoną Partię Komunistyczną likwidacja każdego środowiska niezależnego wobec władzy była krokiem ku utrwaleniu rządów reżimu komunistycznego. Taki los podzieliły działające przed 1949 rokiem niezależne stowarzyszenia ogrodowe.

Charakterystyczne dla reżimu autorytarnego ograniczenie prawa własności, a wręcz zalegalizowane prawnie pogwałcenie tej naczelnej cywilistycznej zasady, znalazło odzwierciedlenie w normach ustawy. Należy podzielić zdanie A. Machnikowskiej, która zauważyła, że kierownictwo PZPR dostosowywało własne działania do bieżących potrzeb politycznych i gospodarczych, prowadząc między innymi selektywną, acz skuteczną politykę przekształceń własnościowych. Powoływało różne tytuły prawne, w razie potrzeby nie respektując formalnych ograniczeń¹⁹. Jak stanowił art. 13 ustawy, wszystkie agendy oraz cały majątek ruchomy i nieruchomy stowarzyszeń, które przed dniem jej wejścia prowadziły ogrody działkowe, *ex lege* przeszedł na Zrzeszenie Pracowniczych Związków Zawodowych (Komisję Centralną Związków Zawodowych). Co więcej, Zrzeszenie Pracowniczych Związków Zawodowych (Komisja Centralna Związków Zawodowych) nie było obowiązane do uiszczania żadnych opłat instytucjom zakładającym ogrody działkowe (art. 12 ust. 3 ustawy), a także nie przejęło zobowiązań dotychczasowych dzierżawców z tytułu dzierżawionych przez nich ogrodów działkowych (art. 12 ust. 2 ustawy). W majestacie prawa doszło do pozbawienia istniejących do dnia wejścia w życie ustawy stowarzyszeń ogrodowych prawa własności majątku ruchomego i nieruchomego związanego z zawiadywaniem ogrodami działkowymi. Jednocześnie pozbawiono te podmioty prawa dochodzenia rekompensaty czy odszkodowania w związku z przejęciem nieodpłatnym ich majątku. Działanie to należy ocenić jako *de facto* konfiskatę mienia z mocy ustawy.

Zakończenie

Jak mogłoby się wydawać, z pozoru błahe zdarzenie, jakim było utworzenie pracowniczych ogrodów działkowych ustawą z dnia 9 marca 1949 roku o pracowniczych ogrodach działkowych, posłużyło Polskiej Zjednoczonej Partii

¹⁸ Jak stanowił art. 13 ustawy, likwidację przeprowadzało Zrzeszenie Pracowniczych Związków Zawodowych (Komisja Centralna Związków Zawodowych).

¹⁹ A. Machnikowska, *Prawo własności w Polsce w latach 1944–1981*, Gdańsk 2001, s. 69–70.

Robotniczej do umocnienia swoich autorytarnych rządów. Stosując normy prawa powszechnie obowiązującego zawarte w tejże ustawie, władze komunistyczne pozyskiwały i umacniały poparcie społeczne, eliminowały niezależne struktury, a także konfiskowały majątek prywatny.

Ogrody działkowe były postrzegane jako dobro luksusowe czasów PRL. Ich użytkownikami mogły być wyłącznie jednostki osadzone w sferze budżetowej (pracownicy i osoby korzystające ze świadczeń pomocy społecznej), okazujące wystarczającą lojalność wobec władz. Dla autorytarnej władzy były walutą, za pomocą której kupowano i utrwalano poparcie społeczne, a co za tym idzie — legitymizowano jej rządy.

Normy prawne zawarte w ustawie o pracowniczych ogrodach działkowych posłużyły komunistycznemu reżimowi do zlikwidowania niezależnych od władzy struktur w postaci stowarzyszeń prowadzących do dnia 4 kwietnia 1949 roku ogrody działkowe. Ich rolę przejęło Zrzeszenie Pracowniczych Związków Zawodowych, które deklarowało poparcie dla autorytarnych władz. Ponadto, nie dokonując wyceny, przejęto mienie ruchome i nieruchome likwidowanych stowarzyszeń ogrodowych, odmawiając przy tym jakiegokolwiek rekompensaty finansowej dotychczasowym jego dysponentom.

Przytoczone w artykule przykłady, których źródłem są normy prawne ustawy o pracowniczych ogrodach działkowych, niewątpliwie świadczą o autorytarnym sposobie sprawowania władzy w czasach PRL.

Bibliografia

Literatura

- Czapiński J., *Świat do wzięcia. Własność w PRL*, „Tygodnik Powszechny” 12.06.2011.
- Janicka K., Słomczyński K.M., *Struktura społeczna w Polsce. Klasowy wymiar nierówności*, „Przebieg Socjologiczny” 63, 2014, nr 2.
- Kilias J., *O problemach z kategorią legitymacji władzy politycznej: w stronę negatywnego pojęcia legitymacji*, „Studia Socjologiczne” 2005, nr 1 (176).
- Kofman J., *Totalitaryzm a PRL*, „Civitas. Studia z Filozofii Polityki” 14, 2012.
- Łukasiewicz K., *Zmiany w strukturze społecznej Polski*, „Młoda Humanistyka” 5, 2015, nr 2.
- Machnikowska A., *Prawo własności w Polsce w latach 1944–1981*, Gdańsk 2001.
- Mażewski L., *Polska Zjednoczona Partia Robotnicza a lud pracujący miast*, „Przebieg Prawa Konstytucyjnego” 2020, nr 1.
- Przyłipiak W., *Czas wolny w PRL*, Warszawa 2020.
- Tokarczyk R., *Demokracja a dyktatura, autorytaryzm, totalitaryzm. Komparatystyka relacji czterech pojęć*, „Studia nad Faszyzmem i Zbrodniami Hitlerowskimi” 30, 2008.
- Zamkowski W., *Pojęcie ludu pracującego w Konstytucji PRL*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 27, 1965, z. 2.

Akty prawa

Konstytucja Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej uchwalona przez Sejm Ustawodawczy w dniu 22 lipca 1952 roku, Dz.U. z 1952 r. Nr 33, poz. 232.

Ustawa z dnia 9 marca 1949 r. o pracowniczych ogrodach działkowych, Dz.U. z 1949 r. Nr 18, poz. 117.

Centralna Rada Związków Zawodowych, Statut Zrzeszenia Związków Zawodowych w Polsce, Warszawa 1949.

Źródła internetowe

Bufet PRL, *Czas wolny w PRL*, cz. 3. *Czym dawniej było mięso, dziś są warzywa*, <https://bufetprl.com/tag/pracownicze-ogrody-dzialkowe>.

Garczarczyk K., *Ogrody działkowe w PRL. Wczasy dla seniorów i odciążenie handlu*, „Gwarek” 15.04.2020, https://gwarek.com.pl/pl/545_historia/26225_ogrody-dzialkowe-w-prl-wczasy-dla-seniorow-i-odciazenie-handlu.html.